

ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑԻՆ

ԵՒ

FEMINISMԸ

ՆԵՐԱԾՈՒԹԻՒՆ – ԾՆՈՒՆԴԻ ՄԱՍԻՆ

«Եւ Տէր Աստուած խորունկ քուն մը բերաւ Ադամին վրայ ու ան քնացաւ: Անոր կողին ոսկորներէն մէկը առաւ ու անոր տեղը միւս լեցուց: Տէր Աստուած Ադամէն առած կողին ոսկորը կիւն շինեց ու զանիկա Ադամին բերաւ» (Ծննդ. Բ., 21-22):

Կինը այրէն ստեղծուած է, բայց առանց այրին կամքին: Ուրեմն ինչո՞ւ, ո՞վ կին, այրին կամքին ենթարկուած ես: Ինչո՞ւ այրի մը անունին վրայ միայն ստեղծուած ես: Եւ կը սպասե՞ս որ այրը քեզի ազատութիւն շնորհէ: Ուրեմն ինքզինքդ յեղաշրջէ:

Ոչ, հարցը այսպիսի հեռանկարով մը չի՛ դրուիր: Անիկա աւելի խորունկ է: Արդեօք կինը Աստուծոյ պատկերը գտա՞ւ իր էութեան մէջ: Այս հարցումը հարցնելով, ամբողջ խնդիրը արծարծած կ'ըլլանք:

Ֆեմինիստ աստուածաբանութեան մը մասին խօսելու համար, պէտք է ընդունիլ որ Աստուծոյ զաղափարը եւ կամքը սկիզբէն ի վեր մինչեւ հիմա կնոջ կեանքին մէջ կը գտնուին: Այս «ինչո՞ւ»ն կը սկսիմ հարցնել մեկնելով Ծննդոց գիրքէն, ուր Աստուծոյ կամքը յստակօրէն կ'երեւի: Յետոյ, երկրորդ հանգրուանով մը, պատկերացում մը պիտի տամ կիներու հանդէպ Եկեղեցիի վարդապետութիւն քաղաքական-ընկերային դիմագիծին եւ Եկեղեցիի մէջ կնոջ դերին մասին: Յետոյ ֆեմինիզմը պիտի արծարծենք իր զոյգ բեւեռներով. ընկերա-քաղաքական եւ եկեղեցական, զայն դիտելով մարեմաբանական լուսարձակով մը:

* * *

«Լաւ գիտցիր, որ եթէ մէկը վերստին չծնի՝ չի՛ կրնար տեսնել Աստուծոյ արքայութիւնը»: Նիկողեմոս Հարցուց անոր, «Ծեր մարդ մը ինչպէ՞ս կրնայ ծնիլ: Կարելի՞ քան է, որ ան կրկին մտնէ իր մօր որովայնը եւ ծնի»: Յիսուս պատասխանեց. «Հաստատ գիտցիր, որ եթէ մէկը ջուրէն եւ Հոգիէն չծնի՝ չի՛ կրնար Աստուծոյ արքայութիւնը մտնել, որովհետեւ մարմնէն ծնածը մարմին է, իսկ հոգիէն ծնածը՝ հոգի...» (Յովհ. Գ., 3-6):

Մարդկային կատարելութիւնը կը ծնի այս երկու արարածներուն միջեւ. մարմնեղէն արարածը եւ Հոգեղէն արարածը. ստեղծուած եմ իմ կամքիս հակառակ՝ իբրեւ մարմնեղէն արարած մը, բայց Հոգեղէն արարածի իրավիճակը կրնամ ընտրել կամ մերժել:

Բայց եւ այնպէս, ո՛րքան առաջինին դիւրաբեկութեան եւ տկարութեան գիտակցինք, ա՛յնքան երկրորդին իրավիճակին կ'ուզենք հասնիլ: Մարմնեղէն կազմութեան կատարելութիւնը կ'իրականանայ Հոգեւոր ծնունդով մը, որ Նիկողեմոս լաւ չըմբռնեց, թէեւ Իսրայէլի մէջ ծանօթ մարդ էր:

Արդարեւ, Քրիստոս եկաւ իր գալուստէն առաջ եղած բացերը գոցելու: Ոչինչ կը պակսէր Հին Կտակարանին. օրէնքը պարտադրուած է, սովորոյթները անոր հետ զուգահեռաբար կ'ընթանան, որպէսզի ընկերութեան գոյատեւութեան որոշ հաւաստիք մը տան: Բայց Հոգին չկայ հոն, այն Հոգին, որ կեանք կու տայ օրէնքին:

Մարմնեղէն կազմութիւնը տկարութեամբ կը յատկանշուի. արդարեւ, այր եւ կին իրարու կը նմանինք մեր հասարակաց կէտով՝ մարմինով: Ոչ ոք կրնայ կարծել թէ ինքը աւելի բարձր է: Երբ Աստուած կեանք կը ներշնչէ մեզի, ան ամբողջ արդարութիւն է եւ արդարադատութիւն: Ոչ ոք զանց առնուած է, ո՛չ այրը եւ կինը, ոչ ծառան, ոչ ազատը, ոչ հրեան, ոչ յոյնը (տե՛ս Գաղ. 3, 28):

Հոգեւոր ծնունդը մարմնաւոր ծնունդին կը յաջորդէ: Երբ Նիկողեմոս Յիսուսին հարցուց, ան իր մարմնեղէն եւ ոչ թէ Հոգեղէն եսով գործեց, քանի որ տակաւին Հոգին չէր ստացած: Ան օրէնքը ընդունեցաւ առանց Հոգիին, ուրկէ անոր սահմանափակումը: Արդէն այդ Հոգին մեր երեւոյթը չի՛ փոխեր, այլ մեր էութիւնը եւ մեր գոյութիւնը:

* * *

«Աստուած՝ իր պատկերով ստեղծեց մարդը». Աստուծոյ պատկերով ստեղծեց զանիկա, արու եւ էգ ստեղծեց: Աստուած օրհնեց զանոնք եւ Աստուած անոնց ըսաւ. «Անեցէ՛ք ու քաղմացէ՛ք ու երկիրը լեցուցէք եւ ամոր տիրեցէ՛ք ու ծովու ձուկերուն ու երկմէի թռչուններուն եւ երկրի վրայ սողացող բոլոր կենդանիներուն իշխեցէ՛ք... Եւ Աստուած իր բոլոր ըրածը տեսաւ: Ահա շատ բարի էր» (Ծննդ. Ա., 27-31):

Արու եւ էգ արարածներ կան, բայց ոչ մէկ հակասութիւն կրնանք վերհանել, քանի որ երկու սեռերը Աստուծոյ պատկերով են: Մենք մեզ պէտք է լաւ հասկնանք, որպէսզի ուրիշի մասին սխալ կարծիք չարտայայտենք: Կինը, օրինակ, ինքզինքը կասկածի ենթակայ կը նկատէ, կասկածի ենթակայ՝ որովհետեւ իբրեւ կին անմաքուր է, իր սեռայնութեան կենսական ամէնէն բնական օրէնքներու համաձայն աղտոտած է, եւ յանցաւոր նկատուած է իբրեւ կին մը՝ որ իր հիմնական յանցանքին մէջ բանտարկուած է, «Եւայի դուստր», այրը փորձութեան ենթարկող, աշխարհի չարիքին պատասխանատուն:

Երբ Աստուած Ադամը եւ Եւան ստեղծեց եւ անոնց տուաւ արդար շնորհքը առանց խտրութեան, արդարօրէն գոյացող պատասխանատուութիւն մը ծայր տուաւ. այրը եւ կինը գուգահեռաբար կը գործեն այս շնորհքի պահանջներուն համաձայն:

«Անեցէ՛ք». որոշ է որ հարցը կը վերաբերի անոնց սերունդներուն: Ըլլալու պատասխանատուութիւնը արդարօրէն բաշխուած է այրին եւ կնոջ:

«Անեցէ՛ք». կը նշանակէ թէ անոնց սերունդներուն ալ շնորհուած է բեղուն ըլլալ: Այսպէս շնորհքը տեւական աղբիւր մըն է սերունդներու շարունակականութեան համար:

«Երկիրը լեցուցէ՛ք». սերունդները կը սահմանափակուին երկիրը լեցնելով: Այս բառը այրին եւ կնոջ միջեւ հասկացողութեան եւ ներդաշնակութեան յղացքը կը պարունակէ:

«Անոր տիրեցէ՛ք». այս գործը այրին եւ կնոջ տրուած է արդարօրէն, առանց խտրութեան: Այս արտայայտութիւնը էակին յաղթանակը կը ցուցնէ բնութեան ոյժերուն դէմ իր պայքարին մէջ: Այրին եւ կնոջ միջեւ խտրութիւն չէ դրուած, որովհետեւ անոնց միջեւ հոգիի եւ կամքի ներդաշնակութիւն կայ: Ասիկա միակ ազդակն է, որ Աստուծոյ միջամտութիւնը կը բերէ, բնութիւնը հպատակեցնելու համար:

«Տիրեցէ՛ք». նաեւ իշխանութիւն մը իրենց ընձեռուած է արդար կերպով. մարդը բացարձակ իշխանութիւն ունի բոլոր ըս-

տեղծուածներուն վրայ, եթէ միայն արդար պատասխանատուութեամբ տանի իր գործը:

* * *

Մարդկային էակը – այր եւ կին – Աստուծոյ պատկերով ստեղծուած է. ասիկա չի՝ նշանակել թէ իւրաքանչիւրը Աստուծոյ միայն կը կինը, ստեղծուած իբրեւ միութիւն մը իրենց հասարակաց բնութեամբ, սիրոյ հաղորդակցութեամբ պէտք է ապրին եւ ցոյացնեն սիրոյ հաղորդութիւնը, որ Աստուծոյ երեք անձերուն միջեւ կայ: Այս զոյգ ծնունդը կը բովանդակէ Հոգեւոր իմաստ մը, որ մեզ երրորդութեան կեդրոնը կը գտնուի. եւ ասիկա տեւական հրաւէր մըն է՝ ուրիշի եւ Աստուծոյ հետ վերահաշտուելու: Այսպէս, երբ Սուրբ Հոգին բոլոր առաքեալներուն վրայ հանգչեցաւ Հոգեգալուստին (տե՛ս Գործ. Բ., 1-3), ան սկսած էր իր աստուածային գործը մարդուն սիրտին մէջ, ոչ ձեռակերտ երկնային հիմերու վրայ հիմնուած հոգեւոր քաղաք մը ստեղծելու համար: Բայց մարդը կը հաշտուի Աստուծոյ եւ ինքզինքին հետ: Այսպէս Սուրբ Հոգին մարդուն վերստին կու տայ այն կամքը, որ Աստուած իրեն շնորհած էր: Այն ատեն կինը պիտի ստեղծուի Սուրբ Հոգիին կողմէ. անոր դիրքը կատարելապէս հաւասար է այրի դիրքին, ինչ որ կը վերաբերի նոր մարդկային էակին: Այսպէս կը քալենք «մինչեւ բոլորս հասնինք հաւատքի մաքուղական միութեան եւ Աստուծոյ Որդիին ճանաչողութեան» (Եփ. Դ., 13): Պողոս առաքեալը շեշտելով կ'ըսէ. «... ո՛չ ալ արուի եւ Էգի (խտրութիւն կայ), որովհետեւ Քրիստոսի միանալով՝ բոլորդ ալ մէկ եղաք» (Գաղ. Գ., 28): Ուրիշ տեղ մը, Սուրբ Պողոս նոյնպէս կը շեշտէ այն բացարձակ արդարութիւնը, որ այրին եւ կնոջ իրաւունքներուն եւ պարտականութիւններուն որ մարդին եւ կնոջ իրաւունքներուն եւ պարտականութիւններուն մէջ գոյութիւն պէտք է ունենայ, ըսելով «չկայ կիմ առանց մարդու, ոչ ալ մարդ՝ առանց կնոջ: Որովհետեւ եթէ կիմը այր մարդէն սկիզբ առած է, մարդն ալ կնոջմէ կը ծնի, եւ բոլորն ալ Աստուծմով կան» (Ա. Կոր. ԺԲ., 11): Ուրիշին վրայ գերակայութիւն բանեցնելը աւելորդ է, կ'ըսէ Պողոս: Ասիկա ըլլայ այրին, ըլլայ կնոջ համար ալ, սկիզբը նոյնն է եւ ան միաժամանակ արդարութեան սկիզբն է: Ուրեմն եթէ երկուքին միջեւ անհավասարութիւն կայ, կը նշանակէ թէ Աստուծոյ արդարութեան խորքին վրայ կասկած մը կայ:

ԳԼՈՒԽ Ա.

ՀԱՅ ԿԻՆԸ ՀԱՐՑԱԴՐՈՒՄԻ ՏԱԿ ԱՌՆՈՒԱԾ

Մեր ապրած պատմական ժամանակաշրջանին մէջ, հայ կինը, ինչպէս հայ Եկեղեցին ինքը, պէտք է հարց տայ թէ ի՞նչ է իր դերը եւ իր պաշտօնը այս աշխարհին մէջ, հաւատարիմ մնալով սկիզբէն իսկ Աստուծոյ կողմէ հաստատուած մարդկային կացութեան, որ վերը յիշեցինք: Ինչո՞ւ: Որովհետեւ ուրիշներու հանդէպ իր դերքը աւելի պատասխանատու է այսօր: Այս խնդիրը արծարծելով, աւելի եւս կը հասկնանք մեր խորագիրը. Հայ Եկեղեցին եւ Feminismը:

Հայ կիները ի՞նչ տեղ պէտք է գրաւեն եւ կրնան գրաւել հայ Եկեղեցիէն ներս, այսօր եւ վաղը. հարցադրում մըն է, որուն պատասխանը պիտի զարգանայ մինչեւ ժամանակներուն աւարտը:

1-1 – ԻՅՆՈ՞Ւ հայ կիմը ստեղծուած է

Հայ կինը ներիմացական, շօշափելի, նուիրուող եւ խորհրդազգաց ըստ սահմանումին, հարկ է որ Աստուծոյ ժողովուրդին անդամներուն միջեւ ստեղծէ այն անձէ անձ զացող համեստ եւ սրտազին յարաբերութիւնները, որոնց յատուկ էին առաջին քրիստոնեաներուն. առանց մոռնալու հետեւեալ առաջնահերթ ճշմարտութիւնը. – առաքելական յաջողութիւնը կը կայանայ գործի ձեռնարկելուն մէջ, առանց տարիքի եւ սեռի խտրութեան:

1-2 – Սուրբգրական կնոջմէն միմէն սուրբգրական զարթօնքի կիմը

Հին Կտակարանի մէջ առկայ անձնաւորութիւնները մեզ այսուհետեւ կը հետաքրքրեն աւելի իրենց այլաբանական խորքով, քան թէ իրենց պատմական արժէքով: Հայ կիներ պէտք էր դառնային սուրբգրական կիներ, Եւայի, Աննայի եւ Յուդիթի նման Աստուծոյ խօսքը իբրեւ աղօթագիրք առնելու առակ: Ըսել չէ թէ սիրտէն եկող ազատ աղօթքէն պէտք է հրաժարինք: Ընդհակառակը, Սուրբ Գիրքով աղօթել ուզող հայ կինը պէտք է, հին շրջանի կիներուն պէս, տայ իր ամէնէն անձնական բաժինը: Անոր աղօթքը հայ Եկեղեցիին աղօթքին նման սուրբ պատարագ մըն է, Աստուծոյ մէկ գործը՝ Աստուծոյ ժողովուրդին համար:

Կ'եզրափակենք. կիրնը չ'աղօթեր միայն. ան աղօթք է Գրիստոսի մէջ, որ զայն կ'որոշէ եւ անոր մէջ Հօր հետ իր տրամախօսութիւնը կը շարունակէ: Հայ Եկեղեցին, դարեր շարունակ, մոռցած է թէ հայ քրիստոնեայ կիրն մը կրնայ իրեննեւուն երջանկութիւնը ընել եւ ան, ինչպէս Եղիշէ վարդապետը կ'ըսէ, գովասանքի արժանի է:

Ի՞նչ կապակցութիւն ունինք սուրբազրական կիրներուն հետ: Հետեւեալ կապակցութիւնը. ինչո՞ւ նեղել Հոաքելը, Սառան եւ Հռեբեկան իրենց երանութեան մէջ: Անոնց սերունդները մեր մէջ են:

1-3 – Կիրնը Հիմ շրջանի մտածողութեամբ մէջ

Հին շրջանի մտածողութեան մէջ, կիրնը ձախակողմեան կողմը պէտք է դրուի: Արդարեւ, Պուտոյի համաձայն, այն այրը որ չար եղած է իր կեանքին մէջ՝ կիրն կը ծնի իր յաջորդ կեանքին մէջ:

Արիստոտէլ այր-կիրն յարաբերութեան խնդիրը կ'արտայայտէ հետեւեալ հաստատութեամբ. «Արակամ տարրը իր մէջ կ'ամփոփէ Գիւթիմ սկիզբը»: Իր կարծիքով, արական տարրը աւելի լաւ եւ աւելի աստուածային է, քանի որ ստեղծագործ շարժումին ոյժը եւ հակիրն յատուկ եւ տեւական ձեւը կը պարունակէ իր մէջ: Այդպէս, կնոջ կարեւորութիւնը աննկատ անցաւ եւ ան նկատունցաւ անկատար այր մը, նիւթական հակ մը, որ արական հոգիին երկնային թռիչքը կ'արգելէ եւ շատ-շատ վտանգաւոր հմայողուհի մը կրնայ ըլլալ, ինչպէս այսօր կ'ըսենք:

Յոյները զայն կը սեպէին սեռային առարկայ մը, որ այրը ազատօրէն կրնար գործածել:

Սուրբ Թովմաս Ագուիւնացին ալ յոյն մտածողութեան կնիքը կը կրէ. ան կը խորհի թէ ամուսնական արարքը մարմնական արարք մըն է, որ որոշ չափով կ'արգելէ հոգեւոր արարքները:

ԳԼՈՒԽ Բ.

ՀԱՅ ԿԻՆԸ ԵՒ ԱՍՏՈՒԱԾԱՐԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Ի՞նչպէս կրնայ ըլլալ, որ կարգ մը հայ գրող կիրներ ոչ մէկ ուրախութիւն կը զգան տեսնելով կիրն աստուածաբանութեան

դոկտորներ եւ չեն հասկնար թէ անոնք ինչ նորութիւն կրնան բերել այս կալուածէն ներս:

Մենք համաձայն ենք որ հայ կինը աստուածաբանութեան դոկտոր ըլլայ, եթէ միայն աստուածաբանութիւնը անոր կ'ընձեռէ Աստուծոյ գիտութիւնը եւ սէրը միաժամանակ: Աստուածաբանութիւնը այրերուն համար վերապահուած գիտութիւն մը պէտք է ըլլայ: Իգականութիւնը կը լուսաւորէ աստուածաբանութիւնը ուրիշ ձեւով եւ զայն կը տեղադրէ հոն՝ ուր ան տակաւին չէր հանգչած մինչեւ այսօր: Ուսեալ կնոջ միտքը աստուածաբանական ճանաչողութիւնը կը հարստացնէ, բայց կինը պէտք է գիտնայ աղօթել:

Եթէ հիմա մտածենք թէ ի՞նչ կրնայ ըլլալ աստուածաբանութիւնը, ոչ կրօնական հայ կնոջ մը կեանքին մէջ, կը տեսնենք որ ան խորքին մէջ չի հակադրուիր ամուսնացած կնոջ մը, ընտանիքի մօր մը պարտաւորութիւններուն: Ընդհակառակը, աստուածաբանութիւնը կրնայ զանոնք յայտնաբերել:

2-1 - Ինչպէ՞ս հայ կինը Աստուծոյ արքայութեան ընդլայնումին կրնայ նպաստել

Այս աշխարհի վրայ, ոչ մէկ սահմանափակում կայ կնոջ մը համար, որ կրնայ փայլիլ իր արուեստով, իր գիտութեամբ, իր դաստիարակելու ձիրքով, իր տնտեսագէտի կարողութիւններով. իրականին մէջ, աշխարհը արական թէ իգական ընտրեալներու աշխատանքով կը շինուի: Յստակ է, Աստուծոյ արքայութիւնը կամ մարդկային պայմաններու բարելաւումը՝ որպէսզի Աստուած աւելի մօտիկ ըլլայ, նոյն բանն են, եւ կիները չեն սպասած եպիսկոպոսներուն՝ Արքայութեան ընդլայնումին նըպաստելու համար:

Աստուծոյ Արքայութեան ընդլայնումին բերուելիք նպաստը կրնայ հայ կնոջ գործունէութեան բոլոր մակարդակներուն վրայ ըլլալ. ընտանեկան, քաղաքացիական, ազգային, համաշխարհային: Հարցը ոչ թէ ազդեցութեան գոտիներ գտնելն է, այլ հայ կնոջ թոյլատրել որ ինքզինքը արժեւորէ այնպէս մը, որ իր իգականութիւնը Գրիստոսի վաւերական վկայ իր դառնալուն «արգելք չըլլայ»: Յետոյ, պէտք է նաեւ մխիթարել անոնք, որոնք կը տեսնեն թէ որոշ կալուածներ այսօր փակ են տակաւին, այսինքն քահանայութեան եւ եկեղեցական նուիրապետութեան դուռերը փոք են. այս կիները հարց կու տան թէ այս արգելքները Սուրբ Գրքէն եւ Աւանդութենէն անմիջապէս կը հետեւին, թէ տուեալ կեցուածքներու, քաղաքակրթութիւններու անդրադարձն են:

Իմ կարծիքով, այսօր հայ կինը իբրեւ աշխարհական՝ կրօնաւորէն աւելի կրնայ օգնել մարդոց․ շատ մարդիկ որ կնոջ կը դիմեն նամակագրութեամբ կամ կ'այցելեն անոր իրենց հոգեկան տագնապին վերջ տալու համար, կրօնաւորի մը պիտի չդիմէին:

Աստուծոյ արքայութիւնը սէրն է: Արքայութեան ընդլայնումին համար ազդու կերպով կ'աշխատինք, երբ կը սիրենք, սէր կ'առնենք, ինչ աշխատանքի մթնոլորտէն ներս ալ ըլլայ ատիկա: Պէտք է այս սէրը արտայայտուի գործին հանդէպ խիղճ ցուցաբերելով: Քրիստոնեային կոչումը գերբնականը իրագործելն է, եւ ոչ թէ բնականը: Այստեղ, հայ քրիստոնեայ կնոջ առջեւ սքանչելի հեռանկարներ կը բացուին: Հայ կինը կրնայ նաեւ աջակցիլ Աստուծոյ արքայութեան ընդլայնումին այս աշխարհին մէջ իր ճառագայթումով, իր տուած օրինակով եւ նաեւ աշխարհի մէջ ստեղծելով նիւթական, բարոյական կացութիւններ, որոնք արդար եւ հարուստ քրիստոնէական կեանք մը նուազ դժուար կը դարձնեն:

— 12

2-2 - Հայ կիմը ի՞նչ ծառայութիւններ, ի՞նչ պաշտօններ, ի՞նչ առաքելութիւններ կրնայ ստանձնել Եկեղեցիէն ներս

Նախ ըսենք թէ կինը, քաղաքակրթութեանց մեծամասնութեան մէջ, կերակրողը չէ՞:

Հայ կիներ, այսօր քրիստոնէականի աւանդումին մէջ դեր կը խաղան: Եւ դժուար չէ երեւակայել ոչ միայն աստուածաբանութեան մէջ գիտուն, այլ նաեւ քրիստոնէականի դաստիարակութեան մէջ հմուտ կիներ:

Ինչպէս հայ այրերը, հայ կիներն ալ Աստուծոյ խօսքը քարոզելու եւ աւետելու իրաւունքը պէտք է ձեռք բերեն: Փորձառութիւնը ցոյց կու տայ թէ կինը այրերէն աւելի յաջող է մարդկային յարաբերութեանց մէջ: Անձը իր իսկ մարմինէն վեր է․ մարդկային էակը միայն սերնդագործելու համար չէ ստեղծուած: Ան միտք է, հոգի, Աստուած դիտելու համար ըստեղծուած է, կ'ըսէ Գրիգոր Նարեկացին, մարդկային ընտանիքի միութեան համար աշխատելու համար սահմանուած է, պէտք է շինէ այս աշխարհը այդ միութեան համար: Հայ Քրիստոնեաներու քահանայացումը սիրոյ մէջ անոնց հրաժարումն է: Արդարեւ, այս գետնի վրայ, հայ կինը հայ այրէն աւելի քահանայ է:

2-3 – Հայ կինը բաւարար ազդեցութիւն ունի՞ հայ Եկեղեցիէն ներս

Այսօր, հայ կիներ մեծ ազդեցութիւն մը ունին շնորհիւ իրենց անհատականութեան, թէ՛ հոգեւորութեան կալուածին մէջ, թէ՛ հայ մեծ շարժումներուն եւ կազմակերպութիւններուն մէջ: Եւ հոս, պէտք է շատ շեշտենք թէ հայ եկեղեցականները պէտք է ընդունին որ հայ կինը զարգացնէ իր անհատականութիւնը. որովհետեւ այսօր կայ արդէն իզական ընտրանի մը, որ կրնայ, իր պատրաստութեամբ, իր անձնական արժէքով, որոշ թիւով պաշտօններ ստանձնել ընկերութեան թէ եկեղեցիէն ներս: Բայց հայ կինը բնաւ տեղ չունի միտքի, խորհրդածութեան մակարդակի վրայ, բացի արագ եւ տեղական նախաձեռնութիւններու մէջ: Օրինակ, եպիսկոպոսներ կիներուն դիրք կու տան մշակութային գետիններու վրայ, դպրեմանքի տեսուչներ աշխարհականներու կը դիմեն:

Ընդհանրապէս, հայ կինը Եկեղեցիին որդեգրած գործերուն գործադիր ազգակը կը հանդիսանայ, առանց այս գործերը մտածելու կարելիութիւնը ունենալու, այրերուն հետ հաւասար անոնց մասին վիճելու: Կան աշխարհականներ եւ կրօնաւորուհիներ, որոնք Եկեղեցիի գործունէութեան զանազան դաշտերէն ներս կարեւոր դեր մը խաղցած են, օրինակ, դաստիարակութեան մարզէն ներս, ինչպէս կրօնաւորուհիները, բայց հայ կնոջ այս ընկերային դիրքը շատ բարձր չէ:

Հայ կնոջ ամբողջական արժեւորումը, իբրեւ այրին ընկերակիցը, նաեւ նպատակ եւ օրէնք՝ այրին համար, արժեւորում, որ Աստուած Կոյս Մօր անձին մէջ պատկերացուցած է՝ պէտք է դեռ զարգանայ:

ԳԼՈՒԽ Գ.

ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑԻՆ ԵՒ ՄԱՐԻԱՄ

Փորձառութիւնը կը ցուցնէ թէ չի բաւեր որ Եկեղեցի մը զարգացած մարեմաբանութիւն մը ունենայ, ամէն feminist բարդոյթէ ազատագրուելու համար: Կը կարծեմ թէ շատ կենսական է, ճշտօրէն խորհրդածել, փարատել այն անհամաձայնութիւնները որ Մարիամի անձին շուրջ աստուածաբանական վէճերու մէջ առկայ են: Որոշ է որ Մարիամ իր ժամանակին մէջ, իր

երկրին մէջ, Յիսուսի իր մայրութեամբ, եղաւ իրական, չափազանց իրական կին մը: Ինքն է միայն որ, իբրեւ պատասխանատու մարդկային անձ, ուղղակի յարաբերութեան մէջ է Աստուծոյ հետ: Պէտք է Մարիամի մէջ գտնել փրկութեան պատմութիւնը, ուրեմն պէտք է գտնել Մարիամի նշանը Աւետարանին մէջ, ճշգրիտ պայծառատեսութեամբ: Ժամանակ մը եղաւ, փրկութեան պատմութեան մէջ, երբ կին մը Աստուծոյ առանձնաշնորհեալ խօսակիցը եւ անոր նպատակին բախտորոշ դերակատարը եղաւ:

Ինչո՞ւ առաջուրն է սահմանափակել Հայ Եկեղեցիին մէջ Հայ կիներու ներկայութեան հարցը:

Ինչո՞ւ վախճալ Հայ Եկեղեցիի հաղորդութեան դժուար կէտերը լուսաւորելէ:

Այլեւս չե՞նք կրնար նկատի ունենալ որ Յիսուս-Քրիստոսի Հոգին Հայ լուսաւորչական Եկեղեցիին մէջ ներկայ է:

* * *

- 12

Այս խօսքին աւարտին կը յղեմ Հայ վարդապետին ինքնութեան եւ սրբութեան կոչումին, թելադրելու համար թէ ի՞նչ կարելոր է Մարիամի դերը իբրեւ վարդապետին Մայրը այս ճամբուն մէջ, թէ ի՞նչպէս Մարիամ կ'օգնէ անոր աւետարանական առաքելութիւնները ապրելու, զգացականօրէն ներկայ ըլլալով իր քահանայական կեանքին մէջ. Հաղորդութիւն, ծէս, աղօթք, խորհուրդներ...

Այս նկատողութիւնը կ'ընեմ արագօրէն, որպէսզի տեսնենք թէ հարկաւոր է Հայ Եկեղեցին «իզականացնել» Մարիամով...

Կեդրոնանանք քիչ մը Աստուածամօր շուրջ՝ իբրեւ օրինակ:

3-1 – Մարիամ՝ հիմնական արժեքներու օրինակը

Եթէ Մարիամ օրինակ է, այսինքն Եկեղեցիին եւ քրիստոնեաներուն օրինակը, ինքն իրմով չէ աստիկա, այլ Քրիստոսի հետ յարակցութեամբ, որուն կը յղուի անդադար:

Ան իր նմանները կը ստեղծէ ո՛չ թէ կրկնուող եւ միօրինակ շարքի մը պէս, այլ ան կենդանի, ներշնչող տիպար մըն է, Սուրբ Հոգիին յղող եւ Անկէ ստանձնող:

Մարիամին ազգականութիւնը Սուրբ Հոգիին հետ բնորոշ է, որ իւրաքանչիւրիս մէջ կ'առթէ անփոխարինելի ինքնատիպութիւն մը:

Անոր բարձրութիւնը երբեք չի նուաստացներ ուրիշներ: Ամէն մարդ, նոր ձեւով, ինքնատիպ եւ տարբերուած, կոչուած է իրագործելու Աստուծոյ մէջ, Աստուծոմով եւ Աստուծոյ համար, անփոխարինելի բան մը, որ Աստուծոյ Փառքին իր աջակցութիւնը պիտի ըլլայ:

Բարիքին այս արժեւորումը բարիքով, եւ Աստուծոմով, որ ամէն բարիքի աղբիւր է, կը տեսնուի Ստեղծագործութեան յորդումին մէջ՝ բոլոր մակարդակներուն վրայ. միլիառաւոր աստղասփիւռներ, միլիառաւոր աստղեր եւ մոլորակներ իւրաքանչիւր աստղասփիւռին մէջ, բոյսերու, անասուններու, մարդերու եւ հրեշտակներու տարբեր-տարբեր յորդումներ, որովհետեւ մարդիկ իրենց մարմիններուն նիւթականութեամբ կը տարբերին, իսկ հրեշտակները՝ միայն իրենց հոգեւոր յատկանիշներով:

Երբ կը խօսինք աստուածային մայրութեան մասին, կը թուի թէ կը դպչինք այն յատուկ կէտին, ուր Մարիամ բացարձակապէս եզակի է, գերազանց եւ տարբեր: Արդարեւ, Մարիամ, Միոնին աղջիկը, Իսրայէլի ժառանգորդը, եզակի նորութեան մը կը հասնի. ան պաշտօնապէս աստուածային Անձի մը մայրը կը դառնայ, ըստ մարդկութեան – անհաւատալի առանձնաշնորհում: Մարիամ Աստուծոյ ընտանիքին մէջ մտաւ այսպէս, եզակի, անկրկնելի, անհաւասարելի ձեւով մը:

Վերջապէս, ան կը կազմէ Քրիստոսի մարմինը, բառին բոլոր առումներով:

1. Իր ֆիզիքական մարմինը, ինչպէս կ'ընէ ամէն մայր. եւ մարմինին այս կազմութիւնը կը շարունակուի հոգիին արթնութեամբ, որուն համար մայրը անփոխարինելի դեր մը կը կատարէ, որովհետեւ մօր մը դերը միայն մարմնական չէ, այլ հոգեկան եւ նոյնիսկ հոգեւոր:

2. Ան կը հիմնէ նաեւ խորհրդական մարմինը, ազատօրէն Քրիստոսի յարելով (իր Այոն, Ղուկ. Ա., 38). ան կը դառնայ այսպէս խորհրդական Մարմինին առաջին անդամը. հիմնադիր անդամ, ան ամէնէն առաջ կը հաղորդուի անոր հետ հաւատքով, յոյսով եւ սիրով – միաժամանակ ֆիզիքական եւ հոգեւոր հաղորդութիւն մը, անբաժանելիօրէն: ..

Այս ձեւով, ան Եկեղեցիին սկիզբն իսկ է, անոր ծնունդը, որ հոգեզալստեան օրը իր հաւատքով եւ սիրով պիտի կերտուի:

Այս երկու մակարդակներուն վրայ, Մարիամը հիմնադիր դեր մը կը խաղայ, ֆիզիքական մարմինին թէ խորհրդական Մարմինին համար:

Ոչ մէկ ուրիշ շնորհք այսքան յատուկ, որոշ, շօշափելի եւ լրիւ կերպով կ'արդարացնէ շնորհներուն սահմանումը. Սուրբ Հոգիին տուհուլթիւնը՝ Բրիստոսի Մարմինին կառուցումին համար:

Այս բոլորով, Մարիամ միացման եւ կատարեալ հաղորդութեան մէջ է Բրիստոսի հետ, ո'չ միայն իբրեւ քոյր մը եւ իբրեւ մայր մը, այլ իբրեւ Եկեղեցիի սկզբունքն իսկ՝ Բրիստոսի հետ իր հաղորդութեան տեւողութեան ընթացքին:

3-2 - Օրինակը հայ կիներուն եւ ոչ թէ «յաւիտեմական իգականիմ»

Մարիամին մասին խօսիլ իբրեւ կիներուն օրինակը՝ անժամանակ կը թուի ըլլալ երկու իմաստով. -

- Ի՞նչ կրնայ նշանակել երկու հազար տարիէ ի վեր մնացած օրինակ մը, աշխարհի մը մէջ՝ որ արմատական փոփոխութեան մէջ է:

- Հայ կիներու յառաջդիմութեան նկատմամբ ըսուած հայհոյութիւնն մը չէ՞:

Անշուշտ, Մարիամը նիւթական օրինակ մը չէ. հարցը այս վաղեմի կինը «ընդօրինակելուն» մէջ չէ - իր շրջանակը, իր տնտեսական վիճակը, իր ապրուստը, իր մշակոյթը, իր հայրատիրական քաղաքակրթութիւնը -, այլ Աստուծմէն եկած իր բարձրութիւնը եւ ներշնչումը «վերագտնելուն» մէջ:

Բացի ասկէ, արմատական ֆեմինիզմին գաղափարաբանութիւնը, որ Ամերիկայի մէջ լայնօրէն տարածուած է, Մարիամը կը նկատէ անկարելի եւ վտանգաւոր, որովհետեւ ոչ մէկ ուրիշ կին միաժամանակ «Կոյս եւ Մայր» պիտի դառնայ: Այս բոլորը բանաձեւներու շարք մը ներշնչած են. թէ՛ ան արուեստական առասպել մըն է, արական կղերին կողմէ ստեղծուած՝ կիները յուսահատութեան եւ ստորադասութեան բարդոյթի մատնելու համար. արական շովիմութիւնը գայն նկատած է «միակ մաքուրը պոռնկուհիներուն մէջ», որպէսզի միւս կիները արհամարհուին, դառնարով փորձութեան, մեղքի, նոյնիսկ Դժոխքին նահատակները:

Ֆեմինիզմը ուզած է վերացնել այս հայրատիրական առասպելը, անոր ուրիշ արժէքներ տալու համար: Մերի Տէլիսն ուզեց աստուածաբանութիւնը եւ մարեմաբանութիւնը վերանորոգել արտաքրիստոնէական երեք օրինակներու հիման վրայ.

- կին աստուածուհիները, Աստուծոյ ճանաչողութիւնը կենդանացնելու համար.

– կախարդները, բնութեան եւ հին կրօններուն կենդանի ոյժերուն դժբախտ ներկայացուցիչները, ամուրի կղերներուն կողմէ այրուած.

– եւ միասեռականները, իգականութեան յատուկ արժէքները եւ այս ձեւով քրիստոնէական մարդաբանութիւնը յայտնի դարձնելու համար:

Այս մեթոտը իր քով յառաջացուցած է, կ'ըսուի, «իգական նեո մը» եւ զայն հեռացուցած է կաթողիկէ համայնքէն:

Անշուշտ, ֆեմինիզմը, որ ամերիկեան աստուածաբանական ամպիրոններու վրայ է եւ միշտ չէ որ կ'ողողուի դէպի մեզ, զանազան աստիճաններով նրբացուց եւ ճշգրտեց այս արմատական օրինակը:

Հայոց մօտ պէտք է զարգանայ ֆեմինիզմ մը, որ Մարիամին ձօնուած ըլլայ: Այս իմաստով, ռուս ֆեմինիստ շարժումը, որ 70ական տարիներուն ծայր տուաւ, նշանակալից է: Անիկա կը խմբէ կիներ, որոնք անաստուած նիւթապաշտութեան երրորդ սերունդին կը պատկանին: Թաթիանա Կորիչեւա եւ իր ընկերուհիները:

Երկար ժամանակէ մը իր վեր, Թաթիանան, փրկիսօփայ, Սարթր եւ Ռահներ կարդացած, հոգեւորի փնտռութիւն մէջն էր: Անոր աղբիւրները կը փնտռէր ամէնուր: Կը կարծէր զայն գտնել Արեւելքի մէջ, անդրանցական խորհրդածութեամբ: Սակայն, օր մը, իր միտքը գրաւեց քրիստոնէական մամուրա մը. Հայր Մերը: Զայն կը կրկնէր, լրջօրէն, միտքը սեւեռած մէկ ողողութեամբ, եւ յանկարծ ճշմարտութեան գիտակցութիւնը կ'ունենայ: Անմիջապէս, կը զգայ փրկութիւնը Յիսուս Քրիստոսով եւ տեւական աղօթքի կեանքով: Ան կը գտնէ Կոյս Մարիամը իբրեւ իր ազատագրումը եւ կիներուն ազատիչը: Ան կը հիմնէ խումբ մը իր հովանաւորութեան տակ, զոր կ'անուանէ Մարիա:

Ինչպէս Հայաստանի մէջ, անաստուած նիւթապաշտութիւնը կ'աւերէր միաժամանակ այրերուն արականութիւնը եւ իգականութիւնը կիներուն՝ որոնք այրերուն անկումին եւ խմբիչին գոհերն էին: Կիներուն դժբախտութիւնը աւելի առաջ կու գար մարքսիստական անաստուածութենէն քան թէ արական շովինիզմէն:

Այս կիներուն արտաքսումը կասեցուց ռուս ֆեմինիզմը: Ոմանք, ստիպուած, լռեցին: Իսկ Թաթիանան, որ հեռու էր արեւմտեան ֆեմինիստներէն, դարձաւ աւետարանական:

90ական տարիներու սկիզբին, Մարիամին կուսակցական դէմ նոր յարձակում մը եղաւ անկոսաքսոն արմատական ֆեմինիզ-

մին մէջ. Ժան Շարպերկ այս շարժումը ներկայացուց իր մէկ գրութեան մէջ. Տղայութեան անտարամնեբու ֆեմինիստ աստուածաբանական մեկնաբանութիւն մը: Ան Յիսուսի անօրինական ըլլալը կը հաստատէ, ծնած՝ բռնաբարութենէ մը: Հեղինակը կը հաւատէ թէ այս ընդունումը աստուածաբանական տեսակէտէ, որովհետեւ «եթէ բռնաբարում կայ, Մարիամին բարոյականը անխախտ կը մնայ»: Մարիամ հայրատիրական բռնաբարողներուն քաղաքակրթութեան զոհն է, ազատագրուած սակայն Աստուծոյ կողմէ:

Արդ՝ Մատթէոսին համար, Յիսուս էմֆանուելն է, «Աստուած մեզի հետ», համաձայն Յսայի է., 14ի մարգարէութեան (Մատթ. Ա., 23): Ան ծնած է Աստուծոյ խորհրդաւոր եւ գերազանց ներգործութեամբը, որ Մատթէոս մուկ արտայայտութիւններով կու տայ: Բառացիօրէն.

«Այսպէս պատահեցաւ Յիսուս Քրիստոսի ծնունդը: Իր մայրը՝ Մարիամ, մշտնապէս էր Յովսէփի հիշ, սակայն մախֆան ամուսնութիւնը Մարիամ յղի մնաց Սուրբ Հոգիէն» (Մատթ. Ա., 18):

Այս առաջին համարին մէջ, ոչ մէկ գոյական չի յստակէր թէ ի՞նչ կայ Մարիամին արգանդին մէջ, միայն երեւոյթը կը պարզէ: Աւելի ուշ, Փրկիչին մասին կ'ըսուի՝ «Աստուած մեզի հետ»: Ան Սուրբ Հոգիէն է. հայերէնի բացառականը կ'արտայայտէ յունարէն էֆը, որ սկիզբը ցոյց կու տայ, ինչպէս գրաբարի ին բացառականի հետ գործածուած:

Աւետարանիչներուն տեսանկիւնն է, թէ Յիսուսը Սուրբ Հոգիէն է (Մատթ. Ա., 18 եւ 20. Ղուկ. Ա., 35):

Սուրբ Հոգին այս Աւետարաններուն սկզբնական սեմական լեզուին մէջ իգական բառ մըն էր: Ան նոյնիսկ գերազանց եւ բարձրացած սեռայնութենէ մը դուրս էր:

Աւելին. Մատթէոսին համար, Յիսուսը Սուրբ Հոգիէն է, ինչպէս Սողոմոնը Բեթսաբէէն, մասնիկը միշտ արտայայտիչը ըլլալով կնոջական սերունդներուն:

Յիսուս չէ ծնած Յովսէփէն, այլ՝ Մարիամէն, կոյսէ մը: Այս երեւոյթը իրենց համար ոչ միայն անակնկալ մը եղաւ, այլ դայթակղութիւն մը, որովհետեւ ո՛չ հրեաները եւ ո՛չ ալ հեթանոսները այսպիսի դէպք մը կրնային ընկալել, ինչպէս ցոյց կու տան անոնց հակազդեցութիւնները:

Կարելի էր ամէն ձեւով բազմապատկել այն կառուցումները եւ նուրբ կեղծիքները, որոնք կասկածանքի դուռ կը բանան, բայց տեղ չեն յանգիր, արուեստական ըլլալով:

Հայ կիներուն համար ալ, ինչպէս ուրիշ տեղ, Մարիամը գագաթ մը եւ կատարեալ օրինակ մըն է, թափանցիկ, անօրինակելի: Ան մեզ կը հրաւիրէ աշխարհին մէջ իրագործելու վախճանաբանութիւնը, որ Սուրբ Հոգին կը յորդորէ դէպի ամբողջական Սիրոյ յաղթանակը:

Տխուր է սակայն, որ ֆեմինիստ շարժումները, որոնց կոչումը պիտի ըլլար մարեմաբանութեան նոր աւելն բերելը, անտարբեր կամ շատ խստօրէն քննական վերաբերում ունին Կոյսին նկատմամբ, եւ այս շարժումէն՝ հայերս քիչ բան կրնանք քաղել այսօր, եթէ բացառենք Թաթիանա Կորիշեւային ռուսական ֆեմինիզմը, արմատականօրէն հականիւթապաշտ եւ հակա-գաղափարաբանական:

Նաեւ այսօր, Կոյսը իր բնական տեղը չի գրաւեր հայ աստուածաբանական դպրեմանքերուն մէջ, հետեւաբար գիրքերն ու մասնագիտացած շարժումները կարելորդ են փրկելու համար անոր դիրքը՝ դաւանաբանութեան մէջ եւ անոր եզակիութիւնը, եթէ անշուշտ չեն ազդուիր շրջապատին նուազեցուցիչ մթնոլորտէն:

ԵԶՐԱՓԱԿՈՒԹԻՒՆ

Միայն կինը կրնայ ազատագրել կինը: Պէտք է դադրիլ այրին ձեռքը վաճառականական իր մը ըլլալէ, մանաւանդ publicité-ի կալուածին մէջ: Աւելին, կինը պէտք է ուսեալ ըլլայ իր զգացականութենէն դուրս կարենալ ելլելու համար, թէեւ զգացականութիւնը իր անհատականութեան մէկ բաղադրիչ տարրն է:

Կառավարկեմ ֆեմինիզմին որ Կոյս Մարիամը իր վարդապետութեան կեդրոնը ղնէ: Կրնանք ուրեմն խօսիլ ֆեմինիստ աստուածաբանութեան մը մասին, եթէ ոչ տակաւին կը մնանք քաղաքական անկիւնին մէջ, որ դէպքերուն հետ կը փոփոխուի: Իմ կարծիքով, առաջին ֆեմինիստը Յիսուս Բրիստոսն էր եւ կը մնայ: Կը բաւէ որ խորհրդածենք կնոջ հետ Յիսուսի վարդապետական մասին: Յիսուսին տուած ազատութիւնը կնոջ երկու եզր ունի. ընկերային եւ հոգեւոր: 19րդ կամ 18րդ դարու ֆեմինիզմը հին ֆեմինիզմ է, որովհետեւ նոր ֆեմինիզմը սկսաւ Բրիստոսով: Աստուծոյ տուած ազատութիւնը կնոջ՝ աւելի մեծ է քան կնոջ զոդցած ազատութիւնը, որովհետեւ ազատութեան աղբիւրը գործածողը չէ, այլ Աստուած, որ ամէն արժէքի սկիզբն է:

Գործնականապէս, որոնք են հայ կնոջ ազատութեան սահմանները:

Ըստ իս, պէտք է, նախ, որ հայ կինը իրագործէ իր մէջ Աստուծոյ պատկերը, եւ յետոյ, պէտք է իր պարտականութիւնը ընէ շատ հաւատարմօրէն:

Հարկ է, ուրեմն, յայտնաբերել հայ կնոջ վաւերական աստուածաբանութիւնը: Կը վերագտնենք անոր հոգեւոր գեղեցկութիւնը, անոր յատուկ հանճարը: Ուարիսխ կը նետենք, գտնելու համար անոր տեղը ընտանեկան, ընկերային եւ մշակութային կեանքի մէջ: Ասիկա իրականացնելու համար, պէտք է կրկին դառնանք դէպի Աստուածամայրը: Մարիամի դիմագիծը եւ անոր հանդէպ մեր ունեցած յարգանքը մեզի համար ներշնչումի եւ ստեղծագործութեան մեծ աղբիւր մը պիտի ըլլայ:

Այս դիմագիծէն կրնանք հանել 20րդ դարու հայ կնոջ աստուածաբանութիւնը: Կարեւոր է որ հայ կինը «աստուածամայր» ըլլայ, բայց ան արժէքներու ստեղծող մը եւ ընկերութեան երաշխիքը պէտք է ըլլայ անհրաժեշտօրէն:

ԹԱՄԱՐ ՏԱՍՆԱՊԵՏԵԱՆ